

Лідія Лазурко

Співпраця українських учених з Історичним товариством у Львові (1886–1939 рр.)

Однією з актуальних проблем сучасної історіографії є проблема дослідження взаємної інтеграції національних історіографічних середовищ. Маловивченим, зокрема, є питання взаємодії українських та польських дослідників старовини, що провадили наукову діяльність у Львові на межі XIX–XX ст.: а саме проблема співпраці українців з Історичним товариством, яке представляло на теренах Галичини найчисленнішу групу польських професійних істориків. Так як невід'ємною частиною діяльності Товариства того часу було видання під його егідою першого вповні фахового національного історичного часопису «Історичний Квартальник» (далі – «ІК»), з редакцією якого також співпрацювали й українські автори, то на особливу увагу заслуговує огляд їхнього наукового доробку.

Початки існування Історичного товариства відзначались звертанням особливої уваги його членів на місцеву історію та історіографію, адже Товариство у Львові як регіональна організація істориків серед своїх пріоритетних завдань, відображених у статуті, виділяла «пробудження та допомогу розвитку історичних наук із особливою увагою до минулого Червоної Русі»¹. Саме це визначило і зорієнтованість часопису на минуле Галичини та дало змогу відкрити його шпальта для наукових дискусій навколо проблем української історії. Над цими питаннями активно працювали й українські дослідники, для яких певний час часопис «ІК» був чи не єдиною фаховою трибуною². Процеси творення Історичного товариства збіглись

¹ Statut Towarzystwa Historycznego. – Lwów, 1886. – S. 1.

² Тельвак В. Українська історична наука на сторінках часопису «Kwartalnik Historyczny» (до 1914 p.) // Wielokulturowe środo-

у часі з початками «нової ери» в українсько-польських стосунках, яка відіграла особливу роль у розвитку української історіографії. Так у 1894 р. у Львівському університеті було відкрито кафедру «Всесвітньої історії з спеціальним оглядом історії Східної Європи і руською мовою викладання», яку очолив М. Грушевський, і яка стала основною базою підготовки українських дослідників історії, що згодом утворили осердя львівської школи Грушевського³. Як зазначає Л. Зашкільняк, «нова ера» створила можливості для становлення новочасної української історіографії, яка докладала серйозних зусиль для того, щоб прорвати пута історичного романтизму і вийти на новий рівень історичного дослідження, яким тоді вважався позитивізм⁴.

У перші роки існування товариства до співпраці із ним активно залучались українські дослідники старовини. Зокрема, у списках співробітників товариства трапляються імена І. Франка, М. Грушевського, О. Барвінського, О. Колесси, М. Кордуби, К. Студинського, Ю. Целевича, А. Пертушевича.

Найбільш плідно співпрацював з Історичним товариством з-поміж усіх українських учених Іван Франко. Початком великого періоду взаємодії з польськими періодичними виданнями та громадськими організаціями став вступ письменника протягом 80-х – 90-х рр. XIX ст. до складу кількох польських наукових товариств, зокрема Наукової читальні, Народознавчого товариства, Товариства прихильників освіти, Кола наукового та Історичного товариства⁵. Що стосується його діяльності як члена Істо-

wisko historyczne Lwowa w XIX i XX w. T. III. – Rzeszów, 2005. – S. 245.

³ Зашкільняк Л. Стосунки між українськими і польськими істориками на зламі XIX і XX століть // Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w. T.II. – Rzeszów, 2004. – S. 275–276.

⁴ Там само. – S. 280–281.

⁵ Серeda О. Співробітництво Івана Франка з «Товариством істо-

ричного товариства, то Іван Франко брав активну участь у дискусіях на засіданнях, які точились як навколо питань, присвячених минулому України та Польщі, так і проблем всесвітньої історії. Уперше він виступив 18 лютого 1888 р. з приводу доповіді О. Бальцера «Lomoiium Cracoviense»⁶. На засіданні 17 березня 1888 р. І. Франко взяв участь у обговоренні виступу М. Мазановського, присвяченого видатному польському письменнику А. Мальчевському⁷. Протягом листопада – грудня того самого року вчений брав участь в обговореннях доповідей А. Прохазки про князя Романа Сангушка та В. Маргоша про селянські стосунки на Русі у XV ст.⁸. 14 грудня 1889 р. І. Франко брав участь у дискусії з приводу історико-красознавчої доповіді Ф. Папе, присвяченої минулому Сколя та Тухольщини⁹; 19 березня 1892 р. – Л. Пшисецького про становище історії у новітній системі знань¹⁰; 21 січня 1897 р. – О. Колесси про відносини літературної творчості руських племен у найдавніший період¹¹. На засіданні 31 жовтня 1896 р. гостра дискусія розгорілась між І. Франком та А. Прохазкою з приводу доповіді польського вченого, присвяченої історії Берестейської унії. Зокрема, у Звіті зазначалося, що у своєму виступі І. Франко обговорював

ричним» у Львові, в: Українське літературознавство. Вип. 56. – Львів, 1992. – С. 137.

⁶ Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa Historycznego // Kwartalnik Historyczny (далі – КН), 1888. – S. 350–351.

⁷ Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa Historycznego // КН. – 1888. – S. 526.

⁸ Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa Historycznego // КН. – 1889. – S. 179–180, S. 379.

⁹ Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa Historycznego // КН. – 1890. – S. 218.

¹⁰ Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa Historycznego // КН. – 1892. – S. 689.

¹¹ Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa Historycznego // КН. – 1897. – S. 478–479.

головні моменти доповіді: загальне цивілізаційне тло, де А. Прохазка не зовсім об'єктивно поділив світло і тіні між Сходом і Заходом, погляд доповідача на історію Русі, де ним було хибно ідентифіковано південну Русь з північною, переоцінено значення татарської навали і не зовсім об'єктивно оцінено візантійські впливи¹².

На засіданнях Історичного товариства І. Франко неодноразово проявляв себе також і в амплуа доповідача. Так, 21 травня 1892 р. ним було виголошено доповідь на тему «Характеристика руської літератури XVI–XVII ст.», у якій він прорецензував новий том «Історії літератури руської» О. Огоновського, і яку згодом опублікували у «ІК». Ця праця І. Франка була однією з перших польськомовних характеристик української літератури вказаного періоду. Відзначивши відсутність цілісного наукового опрацювання історії південно-руської літератури, І. Франко віддав належне праці О. Огоновського як першій спробі такого роду. Водночас він звернув увагу на недостатнє представлення у праці О. Огоновського давнішої літератури (до 1794 р.). Аналізуючи поданий автором поділ давньої літератури на періоди, І. Франко запропонував власну концепцію, згідно з якою перший період тривав до 1569 р., другий – до 1794 р., третій – до кінця XIX ст. Саме другий період, на огляді якого І. Франко акцентував увагу у своєму виступі, він представив як першу спробу створення південними русинами власної південно-руської літератури та школи. На засіданні товариства навколо цієї доповіді І. Франка розгорілась жвава дискусія, в якій взяли участь Семеньські, Скроховські, Третер, Косовські¹³. Викликав цей виступ і великий науковий та громадський резонанс, повідомлення про нього вмістили львівські га-

¹² Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa Historycznego // КН. – 1897. – S. 255.

¹³ Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa Historycznego // КН. – 1892. – S. 690–691.

зети «Діло», «Зоря», «Kurjer Lwowski». А згодом ця праця стала підставою прохання письменника до керівництва львівського університету надати йому право читати лекції з української літератури й етнографії¹⁴.

26 травня 1894 р. І. Франко виголосив на засіданні товариства доповідь «Причинки до історії Брестської унії 1596 р.», що викликала жваву дискусію і згодом також була надрукована у часописі. У цьому виступі він подав характеристику відомого полемічного твору «Пересторога», та висловив припущення щодо часу його створення (ймовірно 1600–1605 рр.) та авторства (відомий львівський братчик Юрій Рогатинець)¹⁵. У трактуванні берестейських подій І. Франко схилився до думки, що почала переважати в українській історіографії в 80-х – 90-х рр. ХХ ст., і згідно з якою унія не розглядалась з точки зору зради та впровадження польським урядом силовими методами, а сприймалась як доповнення і оновлення стародавньої традиції, та як фактор, що поєднав Русь із західноєвропейською цивілізацією¹⁶.

19 січня 1895 р. І. Франко виступив з доповіддю «Про Іпатія Потія як церковного письменника», у якій роглянув біографію володимирського єпископа і його літературну спадщину. І. Франко зазначив у вступі суттєве ігнорування літературних праць І. Потія та їхню важливість для пізнання цієї непересічної особистості та його епохи. Подав його життєпис (до 1593 р.), спростувавши недокладні та хибні біографічні нариси Л. Кішки, Сапеги, Вишневського, Тріпольського. Поверхово згадавши про найважливіші факти з пізнього життя І. Потія, І. Франко

¹⁴ Серета О. Співробітництво Івана Франка з «Товариством історичним» у Львові // Українське літературознавство. Вип. 56. – Львів, 1992. – С. 139–140.

¹⁵ Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa Historycznego // КН. – 1894. – S. 575–576.

¹⁶ Franko I. Z dziejów Synodu Brzeskiego 1596 r. // КН. – 1895. – S. 1–22.

представив розлогу характеристику та класифікацію його літературних творів. У дискусії з приводу цієї доповіді взяли участь Л. Кубаля, Б. Дембінський¹⁷.

Розрив наукових стосунків І. Франка з товариством трапився після публікації 8 травня 1897 р. у віденському журналі «Die Zeit» його статті про А. Міцкевича під назвою «Поет зради». Це призвело до виключення письменника з рядів товариства та припинення редакцією часопису «ІК» співпраці з ним.

Як члени Історичного товариства, на його засіданнях виступали також такі українські дослідники як Ю. Целевич, О. Колесса, К. Студинський, А. Петрушевич. Детальну історію василянського монастиря Скит Манявський, який відігравав значну роль в історії Галицької Русі, подав Ю. Целевич на засіданні товариства у 1887 р. У виступі він зазначив, що першим, хто писав про історію монастиря, був І. Вагилевич (1848 р.), до цієї теми також звертався А. Петрушевич (1860 р.). Згодом Ю. Целевич перейшов безпосередньо до історії Скиту – єдиного у межах тодішньої Польщі монастиря, який після введення унії залишився православним. Цей монастир, заснований у Маняві 1611 р. Яном Кніхініцьким, проіснував до 1785 р. і був ліквідований указом цісаря Йозефа II. У 1620 р. монастир отримав ставропігальний статус, що дав йому можливість звільнитись від впливів православного єпископату і перейти під патронат царгородського патріархату, та дав монастирю велику внутрішню свободу. Періодом розвитку і розквіту монастиря був час від його створення і аж до 1700 р., тобто до прийняття унії львівською дієцезією. Що стосується зовнішньої політики монастиря, то у боротьбі царгородського патріархату з московським монастирем займав сторону першого. На думку Ю. Целевича, зі сторони Польщі було помилкою, що у 1676 р. держава

¹⁷ Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa Historycznego // КН. – 1895. – S. 404.

заборонила Скитові контакти з Царгородом, що могло підштовхнути монахів до протилежної сторони. Однак Скит залишався вірним Речі Посполитій, тримаючись первинного визнання віри, позаяк Польща не визнавала унійного рівноправ'я. У дискусії з приводу цієї доповіді брали участь Л. Дзедзіцький, Скобельський, Войцеховський). На опубліковану згодом доповідь Ю. Целевича часопис відгукнувся обширною рецензією Л. Дзедзіцького, у якій він детально переповів зміст публікації та зауважив, що автор використав усі доступні джерела, що стосувались Скиту. Водночас, Л. Дзедзіцький висловив побажання представлення історії Скиту на ширшому цивілізаційному тлі, що дало б можливість краще зрозуміти й оцінити впливи та значення цього монастиря¹⁸.

Олександр Колесса 21 січня 1897 р. виступив з доповіддю на тему «Взаємини літературної творчості руських племен у найдавніший період», в якій подав характеристику актуального стану досліджень цієї галузі та виступив з запереченням тенденційних поглядів тодішніх російських учених. Зокрема, О. Колесса вважав за хибне і таке, яке суперечить ряду історичних фактів, популярне в Росії твердження Пипіна про те, що до татарських нападів Південна та Північна Русь були одним цілим і мали спільну мову та писемність. Доповідач говорив, що історичні та філологічні джерела стверджують уже у XI–XII ст. значні етнографічні відмінності між Південною (Київською) та Північною (Новгородською) Руссю, яка була серединним племінним типом між Південною Руссю та великоруськими племенами, зосередженими навколо Суздаля, Володимира, Москви. На думку О. Колесси, діалектичні відмінності, зафіксовані у найдавніших пам'ятках, свідчать про існування у XI–XII ст. на

¹⁸ Dziejicki L. [Rec.:] Celewycz J. Istorja Skitu Maniawskoho wraz zbirnykom hramot, lystiw i dejakich sudowych dokumentiw dotyczych toho monastyria // КН. – 1887. – S. 621–627.

означених теренах південного та північного мовних типів. Автор представив хронологію створення писемних пам'яток, на основі якої показав, що, на відміну від південних земель, де самостійна література розвивалась від XI ст., на півночі ці процеси розпочались допіру наприкінці XV ст. Навколо цієї доповіді на засіданні товариства розгорілась гостра дискусія, в якій взяли участь І. Франко, Я. Б. Антоневіч, Л. Фінкель та сам доповідач. У звіті з засідання товариства, опублікованого на сторінках часопису, було подано значну за розмірами анотацію цієї доповіді – 2 сторінки, коли, зазвичай, така інформація сягала 0,5 – 1 стор. Усе це може бути свідченням того, що у той час у питаннях обстоювання власної національної незалежності поляки співчували українцям і сприяли вираженню їхньої позиції, зокрема на шпальтах наукової періодики¹⁹.

Кирило Студинський виступив на засіданні 10 листопада 1900 р. з доповіддю «Боротьба за Унію між Іпатієм Потієм та Мелетієм Смотрицьким», яка була частиною його студій над генезою полемічних творів М. Смотрицького (до 1608 р.). Автор акцентував увагу на бракові досліджень літературної творчості М. Смотрицького, зокрема його полемічних творів раннього періоду, які дають цінний історичний матеріал для характеристики цієї видатної особи. Рукопис твору М. Смотрицького «На другий лист велебного отця Іпатія...» було знайдено у Оссолінеумі, і хоч підпису автора під ним не було, на думку доповідача, це була його праця, як з точки зору стилю, так і думки. Доповідач передав короткий зміст твору та дав оцінку його літературної вартості, подав охарактеризував продовження полеміки з І. Потієм, яка спалахувала у 1608 р. та 1610 р. Аналізуючи літературні твори, а також характеризуючи обидвох персон, К. Студинський спробував з'ясувати причини, які схилили М. Смотрицького до прийняття

¹⁹ Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa Historycznego // КН. – 1897. – S. 478–479.

унії. До, які підняв український учений на засіданні, долучився С. Заленський²⁰.

Одним із важливих аспектів співробітництва українських вчених з товариством є їхнє залучення до роботи над часописом «К». Найбільш активно співпрацював з «К» І. Франко, який протягом 1888–1889 років на замовлення редакції написав понад півтора десятка рецензій. Сферою інтересів письменника була етнографія українського населення, історія української літератури, фольклористика, краєзнавство. На замовлення редакції «К» він здійснював огляди часописів, що видавались у наддніпрянській Україні: «Київська старовина»²¹, видань «Читання в історичному товаристві Нестора Літописця»²².

З-посеред праць з історії української літератури І. Франко робив огляди на дослідження К. Лучаковського про галицького поета Антона Любича Могильницького, сучасника М. Шашкевича, що у 1861–1866 роках був делегатом крайового сейму до віденської Державної ради. На думку І. Франка, його біографія була важливим причинком до історії національного відродження Галичини, адже М. Могильницький, як і М. Шашкевич, Я. Головацький чи Устиянович належали до піонерів цього відродження²³. Як зібрання цінних відомостей історичного, археологічного й топографічного характеру про Запоріжжя, позитивні відгуки І. Франка отримала праця Д. Яворницького «Запоріжжя в остатках старовини і переказах народу»²⁴.

²⁰ Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa Historycznego // КН. – 1900. – S. 731–732.

²¹ Franko I. [Rec.:] Кієвская Старина, ежемесячный исторический журналъ, 1888 // КН. – 1888. – S. 451–452.

²² Franko I. [Rec.:] Чтенія въ историческомъ обществе Нестора летописца // КН. – 1889. – S. 333–334.

²³ Franko I. [Rec.:] Лучаковскій К. Любичъ Могильницкій: его жите и значѣне // КН. – 1888. – S. 276–277.

²⁴ Franko I. [Rec.:] Эварницкій Д. Запорожье в остатках старины

Надзвичайно важливим, на думку І. Франка, було дослідження російського вченого С. Венгерова під назвою «Критико-бібліографічний словник російських письменників та вчених», позаяк автор зосередився на творчому доробку великої кількості не надто відомих особистостей, що працювали у галузі російської, польської та української літератури²⁵. Ознайомив І. Франко широке коло польськомовних читачів часопису і з працею М. Дашкевича «Відгук про твір Петрова: нариси історії української літератури XIX ст.». Подаючи детальний короткий зміст цієї праці, І. Франко висловив власні застереження що, до думки М. Дашкевича про майбутній, у міру зближення стосунків між українцями та великоросами, занепад української літератури. І. Франко писав: «Мені здається, що автор даремно впровадив до своєї праці це в цілому не наукове питання, само по собі сумнівної ваги, і, надто, нічим у його праці не мотивоване. Чи буде українська література розвиватись, чи занепадати, вирішить майбутнє, а не висновки вчених»²⁶.

Різкою була рецензія І. Франка на дослідження Урсина «Нариси з психології слов'янського племені», у якому він подав історико-біографічні нариси про А. Міцкевича, Ю. Словацького, Красінського, М. Гоголя. Автор ідентифікував московське слов'янофільство з польським мессіанством і містицизмом Гоголя, підвівши ці різномірні явища під загальну рубрику «містичного патріотизму»²⁷.

и преданіях народа // КН. – 1889. – S. 332–333.

²⁵ Franko I. [Rec.:] Венгеровъ С. Критико-біографическій словарь русских писателей и ученыхъ (отъ начала русской образованности до нашихъ дней) // КН. – 1889. – S. 131–133.

²⁶ Franko I. [Rec.:] Дашкевич М. Отзывъ о сочиненіи г.Петрова: Очерки истории украинской литературы XIX столетія // КН. – 1889. – S. 551–554.

²⁷ Franko I. [Rec.:] Урсин: Очерки из психологіи славянскаго племени. Славянофилы // КН. – 1888. – S. 273–274.

Предметом зацікавлень І.Франка як співпрацівника часопису була також і фольклористика: на шпальтах часопису є його рецензія на монографію О. Буслаєва про великоруські билини та духовні вірші – роботу високого наукового рівня, яка, незважаючи на застарілу наукову методу, про що говорить у передмові і сам автор, містила багато цінних зауваг і спостережень²⁸; Огляд праці О. Потебні «Пояснення малоруських та споріднених народних пісень» – перша високопрофесійна спроба пояснення українських колядок, у якій автор розкрив свій талант ретельного аналітика²⁹.

На сторінках «ІК» І. Франко, відомий власними красназвничими дослідженнями й етнографічними пошуками, виступив також рецензентом тієї частини науково-популярного підручника з географії Русі Р. Заклинського, яка була присвячена Галичині. Він закидав автору змішування фізичної, історичної та етнічної географії, відзначав відсутність систематичності у дослідженні, звертав увагу на велику кількість фактологічних помилок, хаотично підібраний матеріал та доповнення книги картою, що не мала практичного значення. У підсумку І. Франко зауважував, що нагромадження великої кількості різнорідних матеріалів та замилювання предметом дослідження є недостатнім для написання доброї праці³⁰.

Для «ІК» І. Франко написав ряд рецензій на праці з рубрики «Збір відомостей про етнографію краю», виданням яких займалась антропологічна комісія краківської Академії Знань під керівництвом І. Коперницького. Саме з його діяльністю І. Франко пов'язував зростання фахового

²⁸ Franko I. [Rec.:] Буслаев О. И. Народная поэзия. Исторические очерки // КН. – 1888. – S. 273.

²⁹ Franko I. [Rec.:] Потебня А. А. Объяснения малорусских и сродных народных песен. Колядки и щедровки // КН. – 1888. – S. 452–454.

³⁰ Franko I. [Rec.:] Заклинський Р. Географія Руси. Ч. 1. Русь галицька, буковинська и угорська // КН. – 1888. – S. 275–276.

рівня цих етнографічних видань: «Завдяки праці І. Коперницького, старанність та закоханість якого у предмет може оцінити лише той, хто знає з якими труднощами пов'язані пошуки одиничних етнографічних речей у тих величезних лісах, які називаються пісенними збірниками Чубинського та Я. Головацького». Представляючи детальний розбір аргументів І. Коперницького у праці «Причинки до етнографії руського населення Волині», І. Франко висловив зауваження з приводу мовознавчого вступу до праці й спростував хибні висновки автора про русифікацію деяких районів Волині, що, начебто, потягла за собою не властиві для української мови граматичні зміни³¹. Приводом до продовження діалогу І. Франка та І. Коперницького стала наступна праця редактора – збірка 1500 польських народних пісень. У рецензії Франко висловив певні зауваги щодо методики класифікації автором зібраного матеріалу³². Найбільш гострою була рецензія І. Франка на працю І. Коперницького «Про руських горян у Галичині», у якій він висловив зауваження до застосованих автором, на підставі зібраних матеріалів, критеріїв поділу гірського населення Галичини на групи. «Етнографічний нарис» І. Коперницького, писав І. Франко, є у польській етнографічній літературі першим систематичним конспектом дослідження руських горян. Однак не з усіма висновками цієї спеціальної наукової подорожі можна погодитись. Передусім не вистарчає того, без чого у наш час наукових подорожей не можна уявити – ґрунтового приготування, вичерпного ознайомлення з тим, що було напрацьовано іншими дослідниками»³³. Саме ця рецензія І. Франка при-

³¹ Franko I. [Rec.:] Kopernicki I. Przyczynek do etnografii ludu ruskiego na Wołyniu // КН. – 1888. – S. 268–273.

³² Franko I. [Rec.:] Kopernicki I. Pieśni górali Bieskidowych z okolic Rabki // КН. – 1889. – S. 262–263.

³³ Franko I. [Rec.:] Kopernicki I. O góralach ruskich w Galicyi // КН. – 1889. – S. 742–744.

звела до розриву його приятельських стосунків з І. Коперніцьким та перерви у співпраці з редакцією часопису. У рубриці «Полеміка» було надруковано гостру відповідь І. Коперніцького І. Франку³⁴. Поряд розмістили також доволі різку відповідь О. Кольберга на Франкову рецензію його третього тому «Покуття», попри те, що у самій рецензії І. Франко високо оцінив це дослідження, і зауважив, що «допіру від появи 'Покуття', русини отримали нагоду пізнання правдивої фонетики того дуже характерного діалекту»³⁵. Як зазначає О. Середа, з такою різкою реакцією двох широко відомих у польських наукових колах учених редакція «ІК», очолювана К. Ліске, не могла не рахуватись³⁶.

Протягом 1896 р. співпрацював з редакцією часопису Мирон Кордуба. Його огляди стосувались найрізноманітніших питань: історії Прибалтійського краю та Білорусії, історії Польщі, всесвітньої історії. Так, він виступав рецензентом праці В. Стукаліча «Білорусія і Литва. Нариси з історії міст у Білорусії», написаної на столітні роковини приєднання Литви та Білорусії до Росії, яке відбулось після третього поділу Польщі. Робота В. Стукаліча, складена з двох частин: критики праці Батюшкова «Білорусія і Литва» та власних досліджень автора, як зазначає М. Кордуба, була не однорідною. Вищий науковий рівень мала друга частина, предметом дослідження у якій була організація міст, адже, не маючи попередників у дослідженнях, автор опирався винятково на джерельні матеріали. Писав М. Кордуба і про деяку несистематичність викладу автором матеріалу й зауважу-

³⁴ Polemika: I. Kopernicki contra I. F.; O. Kolberg contra I. F. // КН. – 1890. – S. 218–221.

³⁵ Franko I. [Rec.:] Kolberg O. Obraz etnograficzny // КН. – 1889. – S. 740–741.

³⁶ Середа О. Співробітництво Івана Франка з «Товариством історичним» у Львові, в: Українське літературознавство. – Вип. 56. – Львів, 1992. – С. 142.

вав, що складається враження, ніби автор нанизує фактичний матеріал на уже створену ним теорію³⁷. Про об'єктивність, ясність та простоту подачі матеріалу говорить М. Кордуба у дослідженні Є. Чешихіна «Коротка історія Прибалтійського краю», у якому автор опирається на суто джерельний матеріал, вибравши із його маси найважливіший та найхарактерніший, що є головною його заслугою³⁸.

Виступаючи рецензентом праць Є. Альбовського «Битва при Мацейовічах і полон Костюшки» та Г. Воробйова «Записки шевця Яна Кілінського про варшавські події 1794 р.» М. Кордуба звертав увагу читачів на нетипові, як для російських вчених, що займаються проблемами польської історії, безсторонні та доволі об'єктивні оцінки, представлені авторами в означених працях³⁹.

Загалом позитивно відгукувався М. Кордуба про роботу Е. Хауманта (Haumant E.) як про першу спробу цілісного опрацювання історії першої Північної війни (1655–1660 рр.), хоч текст і не вповні відповідав задекларованій назві, адже автор розглянув тільки дипломатичні питання, звертаючи основну увагу на політику Пруссії. Проаналізував рецензент і деякі фактологічні помилки у роботі Е. Хауманта, наприклад означення України як східної землі Польщі⁴⁰.

Співпрацював з часописом «ІК» і Кирило Студинський. Він виступив рецензентом дослідження І. Франка «Апокрифи і легенди з українських рукописів» (т. 1, Ста-

³⁷ Korduba M. [Rec.:] Stukalicz W. K. Biełorussija i Litwa. Oczerki iz istoriji gorodow w Biełorussiji // КН. – 1896. – S. 692–693.

³⁸ Korduba M. [Rec.:] Czeszychin E. Kratkaja istorija Prybaltijskawo kraja // КН. – 1896. – S. 413.

³⁹ Korduba M. [Rec.:] Albowskij E. Bitwa pri Maciejowicach i plen Kościuszki; Worobjew H. Zapiski baszmacznika Jana Kilinskawo o warszawskich sobytijach 1794 goda // КН. – 1896. – S. 693–694.

⁴⁰ Korduba M. [Rec.:] Haumant E. La guerre du nord et la paix d'Oliva (1655–1660) // КН. – 1896. – S. 406–409.

розавітні апокрифи), у якому автор говорив про роль апокрифів у старохристиянській церкві, та ілюстрував прикладами їхній вплив на усну та писемну українську літературу. Це видання укладених хронологічно, прокоментованих та упорядкованих текстів, зазначав К. Студинський, відкриває широке поле для подальших лінгвістичних та історико-літературних студій⁴¹.

К. Студинському належить огляд праці Е. Ліковського, присвяченій Берестейській унії. Учений подав детальний короткий зміст, у якій автор охопив події, що передували унії, та довів їх хід аж до 1637 р., та опрацював найновіші дослідження російських істориків, що були мало відомі у польській літературі. Рецензент полемізував з автором з приводу ролі таких особистостей, як Терлецький, К. Острозький та подав власні численні бібліографічні зауваги з приводу унії. Загалом К. Студинський відзивався про розвідку Е. Ліковського як про роботу високого наукового рівня. Особливо, підкреслював рецензент, що у дослідженні ідеї генези унії автор спирався на об'ємний і недоступний тоді джерельний матеріал з римських архівів, користувався актами бібліотеки Чарторийських у Кракові та бібліотеки Познанського товариства шанувальників наук, що збільшило значущість дослідження. З особливою приємністю український учений зазначав, що праця написана безсторонньо: «Хоч у кожному вступі видно, що писав її католик, однак це не перешкоджає автору розповідати гіркі слова правди і латинському духовенству, і польському уряду, і польській громадськості, які не так сприяли унії, як мали би це робити»⁴².

⁴¹ Studziński C. [Rec.:] Apokryfy i legendy z ukraińskich rukopysiw, zibraw, uporiadkowaw i pojasnyw dr. Iwan Franko // КН. – 1897. – S. 815–816.

⁴² Studziński C. [Rec.:] Likowski E. Unia brzeska (1596 r.) // КН. – 1897. – S. 162–169.

До доробку К. Студинського як співпрацівника часопису, належить і рецензія на видання В. Щуратом пам'ятки давньоруської літератури пізнього середньовіччя «Слово Данила Заточника», в якому автор у стислій манері, але водночас детально проаналізував численні праці вчених над цим текстом та ретельно зіставив висновки цих досліджень⁴³.

Що стосується М. Грушевського, то його приїзд до Львова у 1894 р. відбувся у теплій та приязній обстановці, адже він сприймався польськими колегами не лише як перспективний дослідник, а, найперше, як представник «нової ери» польсько-українських взаємин. Свідченням чого є дуже позитивний відгук А. Левицького на інавгураційну лекцію М. Грушевського з побажаннями успіхів у дослідженнях спільної історії⁴⁴. Попри те, що прізвище Грушевського є у переліку імен членів Історичного товариства, немає свідчень про його участь у засіданнях. Своєю чергою, редакція часопису «К» не пропускала повз свою увагу жодне дослідження М. Грушевського, однак він особисто з часописом не співпрацював⁴⁵.

У міжвоєнний період гостре польсько-українське національне протистояння позначилось й на науковій співпраці, проте Історичне товариство (від 1925 р. – Польське історичне товариство) та редакція часопису продовжили задекларовану К. Ліске традицію наукової безсторонності. У часи незалежної польської держави з-посеред українських вчених співробітництво з товариством, продовжили С. Томашівський, М. Андрусак, М. Кордуба,

⁴³ Studziński C. [Rec.:] Szczurat W. Słowo Danyła Zatocznika // КН. – 1897. – S. 565–568.

⁴⁴ Lewicki A. Hruszewskij M. Wstępny wykład z dawniejszej historii Rusy // КН. – 1895. – S. 565–567.

⁴⁵ Тельвак В. Українська історична наука на сторінках часопису «Kwartalnik Historyczny» (до 1914 р.) // Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w. Т. III. – Rzeszów, 2005. – S. 251–253.

І. Свенціцький, чиї імена у списках співпрацівників часопису та членів ПІТ з'являються наприкінці 20-х років ХХ ст.

Степан Томашівський, який у 20-ті роки був доцентом Краківського університету, співпрацював з часописом протягом 1927–1929 рр. Сферою його зацікавлень були проблеми як з історії України, так і з польської історії. Він, зокрема, виступив оглядачем праць С. Розанова та В. Пархоменка, які стосувались питання визначення міри тенденційності такої пам'ятки давньоруської літератури, як «Житіє Антонія Печерського». Цей твір, створений, як вважалося, на замовлення греків, був продуктом боротьби, що точилась у Києві на зламі XI–XII ст. між метрополійною кафедрою греко-візантійського спрямування та Печерським монастирем – представником автономно-народного напрямку у руській церкві⁴⁶.

Виступив С. Томашівський і як автор рецензії на працю Ф. Дворніка, присвячену питанням поширення християнства, яке представляли у слов'ян у IX ст. і Рим, і Візантія, та на роботу І. Огієнка про життя та діяльність Кирила і Мефодія⁴⁷. Особливою подією в історії вивчення Давньої Русі стала поява масштабного дослідження Н. Баумгартена «Генеалогія Рюриковичів X–XIII ст.», яке містило, окрім основної теми, додаток з родоводами дрібних князів Чернігово-Сіверських земель XIV–XV ст. Ця розвідка викликала поважне обговорення на сторінках «ІК». На думку С. Томашівського, оглядача праці, попри деякі фактологічні неточності, остання мала стати настіль-

⁴⁶ Tomaszewski S. [Rec.:] Rozanov C. P. K вопросу o «Житіи преподобного Антонія Печерскаго»; Пархоменко В. А. Въ какой мере было тенденциозно не сохранившееся древнейшее «Житіе Антонія Печерскаго?» // КН. – 1927. – S. 313–315.

⁴⁷ Tomaszewski S. [Rec.:] Dvornik F. Les slaves, Byzance et Rome au IX siècle; Ohijenko I. Konstany i Metody, ich życie i działalność // КН. – 1928. – S. 109–115.

ною книгою для кожного дослідника історії Давньої Русі⁴⁸.

Масштабністю та ґрунтовністю відрізнялося опубліковане у часописі за 1929 р. дослідження С. Томашівського, присвячене новій теорії постання Руської держави В. Пархоменка. С. Томашівський ретельно змалював генезис і психологічні підстави таких основних напрямків у трактуванні питань постання Русі, як норманізм та антинорманізм. С. Томашівський, відомий своєю прихильністю до першого з означених напрямів, зосередився на детальному критичному огляді антинорманістської теорії В. Пархоменка, основними постулатами якої були: а) поділ східних слов'ян у VII–X ст. на три основні племінні групи – північну чи північно-західну (новгородську), південно-західну (українську) та південно-східну (руську, надазовську), до того ж остання відіграла, на його думку, домінуючу роль у колонізаційному та державотворчому процесах; б) утворення русько-київської держави лише за часів князя Ігоря (приблизно 945 р.); в) походження і історико-політична характеристика князя Олега; г) початок створення військово-торгівельної дороги між Балтійським та Чорним морями вздовж Дніпра та зв'язок між Києвом і Новгородом⁴⁹. Що стосується оглядів праць з історії польської держави, то на сторінках часопису С. Томашівському належить рецензія на працю П. Хаака, присвячену особистості Августа II Міцного⁵⁰.

З-посеред співпрацівників часопису «К» протягом 1933–1939 рр. трапляється прізвище ще одного українського історика Миколи Андрусяка, якому належать ре-

⁴⁸ Tomaszewski S. [Rec.:] Baumgarten N. Généalogies et mariages occidentaux de Rurikides russes du X-e au XIII-e siècle // КН. – 1928. – S. 316–321.

⁴⁹ Tomaszewski S. [Rec.:] Nowa teorja o początkach Rusi // КН. – 1929. – S. 281–324.

⁵⁰ Tomaszewski S. [Rec.:] Haake P. August der Starke // КН. – 1927. – S. 351–353.

цензії на праці з історії церковних уній, козаччини, української історіографії. Так, велике обговорення на шпальтах часопису викликала поява праць К. Левіцького та К. Ходиніцького, які у взаємних рецензіях розгорнули жваву дискусію з приводу Берестейської унії. Робота К. Левіцького «Князь Костянтин Острозький і Берестейська унія 1596 р.» та «Питання східної та римської церкви у політиці давньої Речі Посполитої», як і праця К. Ходиніцького були позбавлені вузькоконфесійної зорієнтованості й вигідно відрізнялись від праць попередніх історичних періодів: практично вперше для польської історіографії князя К. Острозького протрактовано як справедливого оборонця православ'я, який не інспірував Наливайківщини; відрізнялась новизною концепція передумов унії, зокрема пропонувався дещо змінений погляд на зовнішні та внутрішні чинники. У рецензії М. Андрусяка на цю роботу автору закидалось недостатнє володіння історіографічним контекстом дослідження проблеми. Попри цю заувагу, рецензент вважав, що робота є вартісною у вивченні історії української церкви та унії⁵¹. Інший, різко критичний тон мала рецензія К. Ходиніцького, опублікована на сторінках журналу роком пізніше, в якій К. Левицькому закидалось недостатнє володіння джерельними матеріалами, довільність їхньої інтерпретації, слабке знання предмета дослідження. Хиби праці рецензент пояснював фактом перебування автора під впливом старої російської літератури⁵². Полеміку на сторінках «ІК» викликала також теза К. Левіцького про те, що унія ніколи і ніде окрім Галичини не була вкорінена. Цю тезу у рецензії намагався спростувати М. Андрусак⁵³.

⁵¹ Andrusiak M. [Rec.:] Lewicki K. Książę Konstantyn Ostrogski a unja brzeska 1596 r. // КН. – 1933. – S. 650.

⁵² Chodyncki K. [Rec.:] Lewicki K. Książę Konstanty Ostrogski a unja brzeska 1596 r. // КН. – 1934. – S. 956–978.

⁵³ Andrusiak M. [Rec.:] Lewicki K. Sprawa unji Kościoła Wschod-

Позитивною була рецензія М. Андрусяка на працю О. Деруги про ставлення Петра I до церковної унії 1700–1711 років і польських уніатів – першу спробу цілісного охоплення проблеми. Перевагою цієї роботи, говорив оглядач, є те, що вона створена на основі великої кількості джерельного матеріалу, вадою – наслідування полемічного стилю російських істориків, яким автор закидає «російську» тенденційність, хоч сам потрапляє у пастку «польської»⁵⁴. Також М. Андрусяку належить огляд звіту Я. Пастернака про здійснювані у Крилосі біля Галича археологічні розкопки давньої церкви Успіня Пресвятої Діви Марії⁵⁵.

На замовлення редакції часопису, М. Андрусяк рецензував дослідження з історії козаччини. Так, у рецензії на працю І. Борщака «Мазепа – людина і історичний діяч», М. Андрусяк погоджувався із гострою критикою автором М. Костомарова за його негативні оцінки діяльності Мазепи, полеміку з М. Возняком з приводу дати народження гетьмана. Позитивом цієї роботи було також залучення до дослідницького пошуку низки незнаних документів. Недоліком праці, на думку рецензента, було те, що І. Борщак намагався необгрунтовано ідеалізувати постать гетьмана⁵⁶. М. Андрусяку також належить рецензія на працю, присвячену проблемі, що до того часу практично не розглядалась у наукових колах: він полемізує з Я. Волінським, автором дослідження «Король Ян III і справи України 1674–1675 рр.», у якому польський вчений ґрунтовно висвітлював спроби польсько-українського по-

niego z Rzymskim w polityce dawnej Rzeczypospolitej // КН. – 1934. – С. 348.

⁵⁴ Andrusiak M. [Rec.:] Deruga A. Piotr Wielki a unicy i unja kościelna 1700–1711 // КН. – 1936. – С. 334–337.

⁵⁵ Andrusiak M. [Rec.:] Pasternak J. Hałycka katedra u Kryłosi // КН. – 1938. – С. 300–301.

⁵⁶ Andrusiak M. [Rec.:] Borszczak I. Mazepa – ludyna i historycznyj dijazcz // КН. – 1933. – С. 287–288.

розуміння уряду Яна III та гетьмана П. Дорошенка⁵⁷. Також М. Андрусяк, як автор «ІК», спричинився до розширення джерельної бази козацьких студій. Зокрема, у рубриці «Miscellanea» він опублікував низку документів, які проливають світло на останні роки життя Павла Тетері⁵⁸.

Помітним явищем на сторінках міжвоєнного «ІК» стало обговорення проблем розвитку української історіографії. Польські вчені загалом з повагою ставились до намагання їхніх українських колег утвердити патріотичний образ минулого своєї землі, протистояти політичному та комуністичному диктату, розвивати незалежні наукові інституції в Європі та Америці. Визнанням вагомості доробку українських істориків було розміщення в окремому числі, присвяченому огляду здобутків найвагоміших європейських історіографічних шкіл, нарису про тогочасну українську історіографію М. Андрусяка. Цей нарис, авторства М. Андрусяка, чи не вперше презентував здобутки української Клію на такому поважному історіографічному форумі, яким був «ІК». Важливою рисою студії М. Андрусяка був аналіз діяльності українознавчих інституцій не лише в таких давніх центрах української історичної науки, як Львів, Київ, Харків, Вінниця, Кам'янець-Подільський, Одеса, Полтава, Дніпропетровськ та Ужгород, але й таких нових осередків, як Відень, Прага, Берлін і Варшава, котрим судилося відіграти помітну роль у збереженні патріотичної історіографічної традиції⁵⁹. Друга частина цього дослідження була присвячена конкретним проблемам розвитку української історіографії в тематичному, концеп-

⁵⁷ Andrusiak M. [Rec.:] Woliński J. Król Jan III a sprawa Ukrainy 1674–1675 // КН. – 1935. – S. 427.

⁵⁸ Andrusiak M. Z ostatnich lat Pawła Tetery 1665–1671 // КН. – 1937. – S. 556.

⁵⁹ Andrusiak M. Historiografja ruska (ukraińska) w latach 1921–1930 // КН. – 1934. – S. 57–64.

туальному та джерелознавчому аспектах. Автор цілком справедливо назвав провідні школи в українській історіографії та охарактеризував становлення нових напрямків і формування дослідницьких традицій. Аналізуючи водночас уже класичні тоді праці М. Василенка, М. Грушевського та Д. Багалія, М. Андрусак детально розглядає ті концептуальні новації, що були запропоновані у розвідках В. Липинського, Д. Дорошенка, В. Січинського та ін.⁶⁰ Аналіз історіософських засад цих творів був, по суті, першою спробою такого роду, презентованою для європейського читача. Праця М. Андрусак стала помітним кроком популяризації здобутків вітчизняної Клію, утвердивши саме поняття «українська історіографія».

У міжвоєнний період оглядачем часопису виступив і М. Кордуба. Протягом 1929–1939 рр. він працював професором Варшавського університету, брав активну участь у написанні матеріалів до «Польського біографічного словника» видавництва Краківської Академії Наук. У 1938 р. М. Кордуба виступив оглядачем опису К. Гільтебрандтом подорожі шведських посольств до України та Туреччини у 1656–1658 рр. – нового джерела з періоду Хмельниччини, який видав Ф. Бабінгер⁶¹.

Таким чином, від часу створення Історичного товариства у Львові та заснування часопису «ІК» з ними співпрацювали й українські вчені, сферою зацікавлень яких були, передусім, історія української літератури, фольклористика та етнографія, історія церкви. У своїх оглядах українські вчені дотримувались основоположних принципів критики часопису: об'єктивності, відповідності

⁶⁰ Andrusiak M. Historiografja ruska (ukraińska) w latach 1921-1930 // КН. – 1934. – S. 299–318.

⁶¹ Korduba M. [Rec.:] Hildebrandt's C. J. Dreifache Schwedische Gesandtschaftsreise nach Siebenbürgen, der Ukraine und Constanti-nopel (1656–1658) // КН. – 1938. – S. 458–460.

наукової методики, знання джерел, володіння бібліографією предмету тощо.

Пік співробітництва українців з товариством припадає на 1886–1897 роки і збігається у часі з поживленням польсько-українських стосунків у межах впроваджені у Галичині політики «нової ери». Та попри те, що співпраця українських учених з Історичним товариством та редакцією часопису «К» мала радше епізодичний характер, базувалась на особистісних взаєминах і залежала, значною мірою, від загального фону польсько-українських громадських стосунків, вона відкривала нові горизонти для реалізації як власного наукового потенціалу українських учених, так і для популяризації української історії і культури серед польської громадськості. Своєю чергою, редакція часопису, сповідуючи принципи науковості, продовжувала зацікавлено відслідковувати появу праць українських авторів та давати їм належну фахову оцінку навіть після того, як польсько-українські контакти й співпраця, які мали місце у 80-х – 90-х рр. XIX ст., поступово практично зійшли нанівець.